

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/27/49-53>

Röyal Əliyev
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
royal.alisoy98@gmail.com

AQRAR-SƏNAYE KOMPLEKSİ SUBYEKTLƏRİNİN MALİYYƏ SABİTLİYİNİN MAHİYYƏTİ, XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ NÖVLƏRİ

Xülasə

Hər bir müəssisə üçün maliyyə vəziyyəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Aqrar-sənaye müəssisələrində maliyyə sabitliyi müəssisənin inkişafına təsir edir. Müasir iqtisadi şəraitdə aqrar-sənaye müəssisəsinin fəaliyyəti və inkişafı üçün maliyyə sabitliyi əsasdır. Maliyyə sabitliyi göstəriciləri əsasında müəssisənin inkişafı strategiyası və taktikası hazırlanır, onların icrasına nəzarət edilir, müəssisənin və onun bölmələrinin fəaliyyətinin nəticələri müəyyən edilir. Maliyyə sabitliyi müəssisənin maliyyə vəziyyətinin əsas göstəricilərindən biridir və tərifinə görə müəssisənin maliyyə müstəqilliyini qiymətləndirmək üçün istifadə edilə bilər.

Açar sözlər: maliyyə sabitliyi, aqrar-sənaye müəssisələri, kənd təsərrüfatı, iqtisadi amil, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti

Royal Aliyev
Azerbaijan State Agrarian University
royal.alisoy98@gmail.com

The nature, characteristics and types of financial stability of the subjects of the agro-industrial complex

Abstract

The financial situation is of special importance for every enterprise. Financial stability in agro-industrial enterprises affects the development of the enterprise. Financial stability is the basis of the activity and development of an agro-industrial enterprise in modern economic conditions. On the basis of indicators of financial stability, development strategy and tactics of the enterprise are prepared, their implementation is monitored, and the results of the activity of the enterprise and its departments are determined. Financial stability is one of the main indicators of the financial condition of the enterprise and, by definition, can be used to assess the financial independence of the enterprise.

Keywords: financial stability, agro-industrial enterprises, agriculture, economic factor, financial-economic activity

Giriş

Müasir iqtisadi şəraitdə bir çox təşkilatlar şirkətin fəaliyyətinin maliyyə təminatında, onun işgüzar fəallığının artmasında və investisiya cəlbediciliyində strateji amil kimi maliyyə sabitliyinə xüsusi diqqət yetirirlər. Maliyyə sabitliyi təsərrüfat subyektinin maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirildiyi əsas iqtisadi amillərdən biridir. O, bütün maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti prosesində formalaşır və təşkilatın ümumi dayanıqlığının əsas komponentidir.

Müəssisənin maliyyə dayanıqlılığı - sahibkarlıq subyektinin dəyişən daxili və xarici mühitdə fəaliyyət göstərmək və inkişaf etdirmək, aktiv və öhdəlikləri balansını saxlamaq, məqbul risk səviyyəsində daimi ödəmə qabiliyyətini və investisiya cəlbediciliyini təmin etmək qabiliyyətidir (Kravchenko, Tazhibov, 2012: 20).

Maliyyə sabitliyi müəssisənin maliyyə vəziyyətini nizamnamə kapitalından istifadənin kifayətliyi və səmərəliliyi baxımından xarakterizə edir. Müəssisənin maliyyə vəziyyətinin sabit olması üçün onun kifayət qədər nizamnamə kapitalına, keyfiyyətli aktivlərə, sabit gəlirə və yüksək

rentabelliyyə malik olması lazımdır. Bu günə qədər tədqiqatçılar maliyyə sabitliyinə çoxlu sayda təriflər vermişlər. E.V. Litvinenko maliyyə sabitliyini, eyni zamanda, rəqiblərin, qarşı tərəflərin işi ilə sarsılmaz və bazar sabitliyindən asılı olmayaraq, şirkətin sabit təmin edilmiş ödəmə qabiliyyəti kimi şərh edir (Litvinenko, 2020: 96).

S.A.Dyakov və E.A.Şibanixin şirkətin maliyyə dayanıqlığını öz vəsaitlərinin məbləğinin borc kapitalı və öhdəliklərdən yüksək olduğu və şirkətin sonrakı inkişafı və böyüməsi üçün kifayət etdiyi maliyyə-iqtisadi vəziyyət hesab edirlər (Dyakov, Shibanikhin, 2018: 27).

A.N.Duquşkina və Yu.A.Timagina maliyyə sabitliyini hüquqi şəxsin malik olduğu mövcud resurslardan istifadə edərək aktiv əməliyyatlar üçün ayrılmış resursları ödəmək və eyni zamanda debitor və kreditor borclarının məbləğinə nəzarət etmək, yəni mövcud borcları vaxtında ödəmək qabiliyyəti kimi müəyyən edirlər (Dugushkina, Timagina, 2018: 51). Belə bir baxış maliyyə baxımından yalnız böhran dövründə, müəssisələrin fəaliyyətini maliyyələşdirmək üçün lazım olan məhdud vəsait rejimi mövcud olduqda mümkündür.

E.A.Kozeltseva hesab edir ki, “proqnoz və ya gələcək ödəmə qabiliyyəti” anlayışı “maliyyə sabitliyi” termini ilə kifayət qədər sıx əlaqəlidir (Kozeltseva, Sheremet, 2020: 51). Şirkətin maliyyə sabitliyinin öyrənilməsi xarici tərəflərə (investorlar, kreditorlar kimi) strateji perspektiv üçün onun maliyyə və iqtisadi artım potensialını müəyyən etməyə imkan verir. Bazar şəraitində istehsalın mərhələsi, differensiallaşdırılması və müəssisənin bütün zəruri tələbatlarının ödənilməsi onun öz vəsaiti hesabına həyata keçirilir, çatışmazlıq yarandıqda isə əlavə xarici kapital cəlb edilir. Digər maliyyə mənbələrindən müstəqilliyi qiymətləndirmək həmişə çətindir. Buna görə də iqtisad elmi şirkətdə mövcud olan bütün resursların strukturunda cəlb edilmiş və öz vəsaitlərinin müxtəlif növ birləşmələrini işləyib hazırlamışdır.

N.S.Plaskova hesab edir ki, şirkətin maliyyə sabitliyi müəyyən mənbələr tərəfindən təmin edilən aktivlərin vəziyyəti və struktur tərkibidir (Plaskova, 2019: 119). O.A.Vorotilova hesab edir ki, şirkətin maliyyə sabitliyi müsbət maliyyə nəticəsinin irəliləməsi əsasında onun inkişafını təmin edən fondların vəziyyətini və məqbul risk vəziyyətlərində sabit ödəmə qabiliyyətinə və kredit qabiliyyətinə malik öz vəsaitlərinin vəziyyətini əks etdirir (Vorotilova, 2018: 14).

A.D.Şeremet öz əsərlərində maliyyə sabitliyini faktiki mövcud öz vəsaitləri ilə nizamnamə kapitalı arasındakı fərq kimi şərh edir (Sheremet, 2019: 122). N.V.Nekrilova maliyyə sabitliyini öz vəsaitləri və uzunmüddətli borc vəsaitləri hesabına dövriyyədən kənar aktivlərin üstünlük səviyyəsi hesab edir (Nekrilova, 2017: 67).

“Müəssisənin maliyyə sabitliyi” anlayışının mahiyyətinin tərifinə dair təqdim olunan fikirlərin sintezi bizə öz tərifimizi təqdim etməyə imkan verir. Şirkətin maliyyə sabitliyi altında müəssisənin vəziyyətini maliyyə aspektində başa düşmək lazımdır ki, bu da onun ətraf mühit amillərinin dəyişkənliyi rejimində fəaliyyət göstərmək və işləmək qabiliyyətini göstərir, bu da göstəricilər əsasında fəaliyyət göstərməyə, şirkətin maliyyə potensialının dərəcəsini müəyyən etmək və maliyyə sabitliyinin sonradan gücləndirilməsi üçün istiqamətlər qurmağa imkan verir. İstənilən təşkilatın rəhbərliyi müəssisənin maliyyə dayanıqlığının həmişə lazımı səviyyədə olmasını diqqətlə təmin etməlidir. Bunu həyata keçirmək üçün kapital strukturunun çevikliyinə xüsusi diqqət yetirilməlidir, onun hərəkəti gəlirin xərclərdən çox olmasını təmin etməlidir. Buna yalnız müəssisənin istehsal, maliyyə və kommərsiya fəaliyyətinin səmərəli təşkili ilə nail olmaq olar.

Maliyyə sabitliyi istehsal və təsərrüfat fəaliyyətinin bütün iştirakçıları, eləcə də dövlət üçün çox vacib göstəricidir:

- dövlətin maliyyə sabitliyi üçün vergilərin və digər ödənişlərin vaxtında və tam yığılması və sosial öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi;
- müəssisənin işçiləri üçün maliyyə sabitliyi əmək haqqının vaxtında ödənilməsi, əlavə iş yerlərinin təmin edilməsidir. Müəssisənin rentabelliği artarsa, alınan vəsaitlərin bir hissəsi əmək haqqı artımlarında maliyyələşdirilə bilər ki, bu da təşkilatın işçilərinin maddi rifah səviyyəsinin yüksəlməsi deməkdir;

• təchizatçılar və podratçılar üçün maliyyə sabitliyi öhdəliklərinin vaxtında və tam yerinə yetirilməsi, bu, borc almadan işləmək deməkdir ki, bu da xərcləri artırır, öz təchizatçıları və podratçıları ilə problem yaratır;

• banklar üçün maliyyə sabitliyi kredit müqaviləsinin şərtləri üzrə öhdəliklərin vaxtında və tam yerinə yetirilməsidir. Bu, bank sisteminin işində fasilələrin qarşısını alır, müflisləşmə riskini azaldır, bunun nəticəsində bankın digər müştəriləri maliyyə itkilərinə məruz qala bilər;

• sahiblər üçün maliyyə sabitliyi rentabellikdir, dividendlərin ödənilməsinə ayrılan mənfəətin məbləğidir;

• İncəsənətçilər üçün maliyyə sabitliyi investisiya cəlbəedicilik dərəcəsi və müəssisəyə investisiya qoymaq riskidir.

Maliyyə baxımından nə qədər sabitdirsə, ona investisiyalar bir o qədər az riskli və gəlirli olar. Maliyyə sabitliyi növlərinin təsnifatını aparan çoxlu sayda əlamətlər var. Aydınlıq üçün onları cədvəl 1-də təqdim edirik (Kravchenko, Tazhibov, 2012: 205).

Cədvəl 1. Maliyyə sabitliyinin növləri

Təsnifatına görə	Maliyyə sabitliyinin növləri
Vaxta görə	Qısamüddətli: nisbətən qısa müddət ərzində özünü göstərir Uzunmüddətli: kifayət qədər uzun müddət ərzində özünü göstərir.
Quruluşuna görə	Formal: dövlət tərəfindən süni şəkildə yaradılmış və stimullaşdırılmışdır
Baş vermənin təbiətinə görə	Mütləq: müəssisənin inkişafının verilmiş trayektoriyasından heç bir sapma olmadıqda cari dövrdə faktiki olaraq əldə edilmişdir.
	Normativ: dövrün əvvəlinə və bir il üçün nəzərdə tutulmuşdur.
İdarəetmə yolu ilə	Mühafizəkar: müəssisə tərəfindən daha ehtiyatlı siyasət həyata keçirməsi, mühafizəkar siyasət nəticəsində yaranır.
	Mütərəqqi: rəqabət istəyində təzahür edən daha təkmil siyasət nəticəsində yaranır.
Davamlılıq baxımından	Dəyişən: uzun müddət ərzində sabit sabitlik olmadıqda.
	Daimi: uzun müddət ərzində sabit dayanıqlıq
	Tam: maliyyə dayanıqlığının bütün göstəricilərinin sabit artımı.
Dinamika baxımından	Xarici amillər: iqtisadi tənzimləmə, ixrac-idxal siyasəti, təbii amillər, mövcud qanunvericilik və digər komponentlər.
	Daxili amillər: təşkilatın fəaliyyət göstərdiyi şərtlərlə müəyyən edilir. Davamlılığa əsas maneələr onun fəaliyyət dairəsində olur.
Funksional məzmununa görə	Strateji: elmi-texniki tərəqqinin sürətlənməsi şəraitində bazarda uzun müddət rəqabət yaratmaq, inkişaf etdirmək və saxlamaq bacarığı.
	İqtisadi: təşkilatın sabitliyinə nail olmaqda iqtisadi amillərin üstünlük təşkil edən rolu ilə əlaqələndirilir.
	Sosial: işçi qüvvəsinin davamlı inkişafını təmin edir
Faydalılıq baxımından	Aktiv: maliyyə nəticələrini yaxşılaşdırmaqla müəssisənin strateji inkişafı məsələlərini həll edir.
	Passiv: istehsalın inkişafı prosesinə təsir göstərmir
Təbiətinə görə	İrsi: təşkilatın əvvəlki iş dövrlərində formalaşır və xarici və daxili mühitin mənfəət amillərindən "təhlükəsizlik yastığı" dır.
	Əldə edilmiş: Gəlirlər xərcləri üstələyən, istehsal və marketing prosesinin düzgün aparılmasına, genişlənməsinə və inkişafına kömək edən mövcud effektiv idarəetmə sistemi ilə qurulur.
	Tsiklik: müəyyən intervallarda maliyyə sabitliyi göstəricilərinin səviyyələrinin təkrarlanmasında qanunauyğunluqlar mövcuddur.

İnkişafın amplitudasına görə	Proqressiv: strukturunu əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmədən tarazlıq vəziyyətində qala bilir, yəni praktiki olaraq tarazlıq vəziyyətindən kənara çıxmadan əhəmiyyətli təsirləri qavrayır.
Mənşə yerinə görə	Yerli: bir bölgənin müəssisələrində
	Qlobal: bütün ölkə üzrə müəssisələrdə.
Planlaşdırma sahəsinə görə	Planlaşdırılmış: maliyyə planına uyğun olaraq əldə edilmişdir.
	Planlaşdırılmamışdır: proqnoz gözləntilərinin əksinə əldə edilmişdir.
Xarakter əlamətlərinə görə	Fərdi: bölgənin və ya sənayenin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq spesifik xüsusiyyətlərə malikdir.
	Universal: regionun xüsusiyyətlərindən asılı deyil, bütün ölkə üçün ümumi xüsusiyyətləri xarakterizə edir
Formasına görə	Bərpa: xarici amillərin təsirindən sonra təşkilatın ilkin vəziyyətinə qayıtmaq mümkündür.
	Zəif: əlverişsiz ekoloji amillərin təsiri altında maliyyə sabitliyinin ilkin dəyərlərinə qayıtmamaq riski yüksəkdir.

Təşkilatın maliyyə vəziyyətinin sabitliyi ehtiyatların dəyəri ilə onların formalaşma mənbələri (öz və borc) arasındakı nisbətə əsaslanır. Təşkilatın maliyyə sabitliyinin dörd növü var (Kazakova, 2014: 154).

- mütləq maliyyə sabitliyi: səhmlərin dəyəri öz dövriyyə kapitalının və bu ehtiyatlar üzrə bank kreditlərinin məbləğindən az olduqda;
- maliyyə vəziyyətinin normal sabitliyi, təşkilatın ödəmə qabiliyyətini təmin edir: ehtiyatların dəyəri öz dövriyyə kapitalının və borc vəsaitlərinin cəminə bərabər olduqda;
- qeyri-sabit maliyyə vəziyyəti: ehtiyatların dəyərinin öz cari və borc vəsaitlərinin məbləğindən bir qədər artıq olması, digər vəsait mənbələri (ehtiyat kapital fondları, yığım və istehlak fondları və s.) hesabına kompensasiya edilə bilər;
- Böhran maliyyə vəziyyəti: ehtiyatların dəyəri öz dövriyyə kapitalının və bank kreditlərinin cəmindən çoxdur, şirkət iflas ərəfəsindədir.

Müasir iqtisadi şərait kənd təsərrüfatı müəssisələrindən ən son elmi nailiyyətlərin tətbiqi əsasında istehsalın səmərəliliyini, məhsulların, işlərin və xidmətlərin rəqabət qabiliyyətini artırmağı tələb edir. Bazar şəraitində kənd təsərrüfatı müəssisələrinin fəaliyyətində vurğu onların həyat qabiliyyətini təmin edən yüksək gəlirli və dayanıqlı fəaliyyətini təmin etməyə yönəlir. Lakin yenidən istiqamətlənmə dövrü həm kənd təsərrüfatı istehsalının inkişafı üçün yeni şərait, həm də islahatlardan əvvəlki dövrdə aqrar-sənaye kompleksinin kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinə nail olmaqda çətinliklərlə müşayiət olunur. Davam edən dəyişikliklərin uyğunsuzluğu və qeyri-müəyyənliyi təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması üçün yeni yolların axtarışını tələb edir (Bundina, Bozhchenko, 2014: 78).

Kənd təsərrüfatı müəssisəsinin yaşamasının açarı və bazarda mövqeyinin sabitliyinin əsası onun maliyyə sabitliyidir. Maliyyə sabitliyi göstəriciləri əsasında müəssisənin inkişafı strategiyası və taktikası hazırlanır, planlar və idarəetmə qərarları əsaslandırılır, onların icrasına nəzarət edilir, istehsalın səmərəliliyinin artırılması üçün ehtiyatlar müəyyən edilir, müəssisənin və onun bölmələrinin fəaliyyətinin nəticələri müəyyən edilir (Hacıyev, 2006: 89).

Nəticə

Beləliklə, müəssisənin maliyyə sabitliyi onun maliyyə vəziyyətinin əsas xüsusiyyətlərindən biridir, bu, müəssisəyə investisiya qoyuluşunun təminat dərəcəsini əks etdirən ən tutumlu, cəmlənmiş göstəricidir. Məhz buna görə də maliyyə sabitliyinin idarə edilməsi müəssisənin xarici kontragentlərdən müstəqilliyini və aktivlərin onların maliyyələşdirilməsi mənbələri ilə əhatə

olunmasının rasionallığını təmin etmək, bununla da mümkün iflas riskini azaltmaq üçün idarəetmənin mühüm vəzifəsidir.

Sonda qeyd etmək olar ki, müəssisənin maliyyə sabitliyi onun maliyyə resurslarının, onların bölüşdürülməsi və istifadəsinin elə bir vəziyyətidir ki, bu şəraitdə ödəmə qabiliyyətini və kredit qabiliyyətini qoruyub saxlamaqla mənfəətin və aktivlərin artması əsasında müəssisənin inkişafını təmin edir.

Ədəbiyyat

1. Kravchenko, Y.N., Tazhibov, T.G. (2012). Finansovaya ustoychivost organizatsii: formirovaniye, uchët i analiz: monografiya. Volgograd: Volgogradskiy filial RGTEU., 206 s.
2. Litvinenko, Y.V. (2020). Finansovyy analiz: rossiyskiye i zarubezhnyye kontseptsii. – M.: Pero, 343 s.
3. Dyakov, S.A., Shibanikhin, Ye.A. (2018). Finansovaya ustoychivost predpriyatiya kak usloviye ukrepleniya yego ekonomicheskoy bezopasnosti. Krasnodar: Izd-vo KubGAU, 190 s.
4. Dugushkina, A.N., Timagina, YU.A. (2018). Sovremennyye problemy obespecheniya finansovoy ustoychivosti predpriyatiya i puti ikh resheniya. Sbornik statey i tezisov dokladov nauchno-prakticheskoy konferentsii molodykh uchenykh i prepodavateley. № 1. s.50-55.
5. Kozeltseva, Y.A., Sheremet, A.D. (2020). Finansovyy analiz. – M.: Ekonomicheskiy fakultet MGU im. M.V. Lomonosova, 200 s.
6. Plaskova, N.S. (2019). Finansovyy analiz deyatelnosti organizatsii. – M.: Infra-M, 368 s.
7. Vorotilova, O.A. (2018). Finansovaya ustoychivost organizatsii: teoriya i raktika (uchebnoye posobiye). Volgograd: Izd-vo VolGTU, 88 s.
8. Sheremet, A.D. (2019). Analiz i diagnostika finansovo-khozyaystvennoy deyatelnosti predpriyatiy. – M.: INFRA-M, 374 s.
9. Nekrylova, N.V. (2017). Analiz finansovogo sostoyaniya kommercheskoy organizatsii. – Penza: Izd-vo PGU., 100 s.
10. Kazakova, N. (2014). Finansovy analiz. Uchebnik i praktikum. –M.: Yurayt, 544 s.
11. Bundina, O.I., Bozhchenko, ZH.A. (2014). Osobennosti realizatsii ekonomicheskikh interesov v APK. Ekonomika, trud, upravleniye v selskom khozyaystve. №3(20). s.78.
12. Hacıyev, Ə.H. (2006). Aqrar-sənaye kompleksinin iqtisadiyyatı. Bakı: Təhsil, 335 s.

Göndərilib: 10.09.2023

Qəbul edilib: 11.11.2023